

PARTICULARITĂȚI DE RECRUTARE A ELITEI POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Larisa TALMAZAN

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Școala Doctorală de Științe Sociale, Specialitatea "Teoria, metodologia și istoria științei politice; procese politice și instituții"
doctorand

The article analyzes the main channels for the recruitment of the political elite both from a theoretical point of view and from a practical one. Emphasis is placed on the main recruitment channels in the Republic of Moldova, starting from the period of the collapse of the USSR to the present. The features of this process, the difficulties faced by the political elite of Moldova in the struggle for sovereignty are highlighted. The composition of the political elite in the republic is determined.

Procesul formării elitei politice în decursul timpului istoric a ocupat unul din locurile prioritare în cercetările politice. De aceea, studierea etapelor formării statului, reformelor politice și economice sunt imposibile în el, în izolarea de la studierea și analiza clasei conducătoare. În cele mai dese cazuri, în state (Republica Moldova nu este o excepție) reformele se realizează predominant „de sus” (de către elita politică), de aceea elita conducătoare acționează în calitate de subiect politic principal, care joacă rolul-cheie în procesul elaborării, adoptării și realizării deciziilor strategice de stat.

Modalitatea și mecanismele recrutării elitei politice în mare măsură determină calitatea ei. Despre aceasta mărturisesc cuvintele filozofului rus B. Vysheslavtsev „Selecția de conducere (adică elita) există pretutindeni, dar totul constă în faptul că ea se selecționează și se alege...” [10, p.44]. Întrebarea «Cine este elita și cum să ajungi în ea?» este până în prezent actuală. Este suficient de a fi instruit, activ, pregătit de inovații, om talentat pentru a fi un element constitutiv al elitei politice, sau, totuși, este necesar să aparții, la tot ce a fost enumerat mai sus, la un anumit strat social? Și este vreo cale în această categorie pentru cei care nu posedă aceste calități? Reșind din aceasta, putem face concluzii, că este necesar să acordăm atenție și nivelului de deschidere a elitei politice.

În știința politică este un număr impunător de definiții ale noțiunii de „elită politică”, dar în prezenta comunicare am vrea să ne bazăm pe noțiunea lui Th. Bottomore, care a inclus în această categorie „acei oameni care de fapt realizează puterea politică în societate într-un anumit interval de timp” [2, p.9]. Cu alte cuvinte, elita sunt acei care nu numai că participă la procesul adoptării și reali-

zării deciziilor politice, dar și la controlul asupra lor. Recrutarea este procesul formării elitei, completarea cu noi membri ai ei.

În politologie distingem tipul deschis și închis de recrutare a elitei politice. Tipologia dată este determinată de astfel de criterii ca mobilitatea socială și regimul politic. Pentru tipul deschis este caracteristic un nivel înalt de mobilitate socială, adică alegerea în categoria dată are loc în bază de concurs – cine este mai deștept, dotat și mai activ are mai multe șanse de a fi ales, mai degrabă decât cei care nu au aceste calități. Tipul închis, din contra, presupune un nivel scăzut de mobilitate socială, deoarece alegerea are loc din pătura elitei restrânse (clasa dominantă, tagmă ș.a.), care deseori monopolizează puterea politică.

Tipul deschis de recrutare a elitei politice este atribuit țărilor cu regim politic democratic. Deschiderea elitei este trăsătura caracteristică „societății deschise”, în acel sens, pe care îl atribuie K.Popper acestui cuvânt (după Popper, „societatea deschisă” se deosebește de cea „închisă” mai întâi de toate, că în societatea deschisă există „conurență pentru statutul printre membrii ei”, „mulți membri ai ei tind să urce pe scară socială și să ocupe locul altor membri») [2, p.9]. Acest tip de recrutare se întemeiază pe „alegere, având un aspect de concurs cinstit, în care decisive sunt calitățile personale ale omului, aptitudinile sale, educația, caracteristicile morale, dar nu „datele de anchetă”, și nici starea socială a sa (sau a părinților săi), apartenența la un anumit grup social (tagmă privilegiate, clasă, naționalitate sau grupare)”[13, p.218].

Tipul închis este prezent în țările cu regim politic autoritar și totalitar. Exemplu caracteristic al acestui model de recrutare a fost sistemul de caste în India Antică (unde pozițiile de elită erau ocupate numai de către reprezentanții castelor superioare - Kșatriya și Brahmanilor), ocuparea pozițiilor de lider în baza principiului succesoral în Rusia Moscovită. În acest model criteriile de selecționare nu sunt individuale, dar prevalează caracteristicile supraindividuale ale omului (apartența la grupul social privilegiat).

Tipologia propusă se referă mai curând la idealo-teoretică, deoarece în lumea reală în forma sa pură nu există nici una, nici alta. Este greșit de a considera că în statele democratice există exclusiv numai tipul deschis al recrutării elitei politice. Omul, care a obținut diploma de studii superioare a unei instituții de învățământ prestigioase, având totodată o susținere materială, întotdeauna vor avea mai multe posibilități inițiale, decât cel care nu le are, nemaivorbind despre statutul de universitate absolvită. La fel putem vorbi și despre tipul închis, deoarece întotdeauna este un procent de recrutați din clasa medie, procentul e mic, dar este. În contextul dat va fi relevant să aducem argumentele lui P.Sorokin, care judecă „puțin probabil că cândva au existat societăți, ale căror pături sociale ar fi fost absolut închise sau în care ar fi lipsit mobilitatea verticală...”, la fel ca și cum „n-ar exista societăți, în care mobilitatea verticală socială

ar fi absolut liberă, iar trecerea dintr-o pătură socială în alta s-ar realiza fără nicio rezistență” [13, p.219].

Experiența istorică demonstrează că acele sisteme sociale, care oferă posibilitatea de a intra în elită tuturor oamenilor talentați și capabili, indiferent de proveniența socială, demonstrează un avantaj față de elita de tip închis. (Mai ales este just în epoca societății informaționale). Conform opiniei sociologului italian V.Pareto, tipul închis de recrutare aduce la înrăutățirea calitativă a componenței elitei, la degradarea ei. „Numai în condițiile, anume individuale, dar nu caracteristicile supraindividuale trebuie să fie criteriile de alegere, elita poate fi asamblarea celor mai buni, celor mai demni, adică meritocrație veridică,” – scrie G.Aschin. Dacă prevalează principiul înaintării la funcții de elită a unei persoane care nu este cea mai deșteaptă, capabilă, onestă, dar în schimb „a sa”, care și-a demonstrat devotamentul față de grupul social, de clan, de lider, - aceasta semnifică tipul închis de selecție, care duce la consecințe negative pentru societate și în ultima instanță la degradarea elitei» [14, p.297-424].

Înainte de a trece la analiza procesului formării și recrutării elitei politice în Republica Moldova ar fi logic să acordăm atenție căilor principale – instituțiilor sociale, în care includerea le permite oamenilor să ajungă la putere. Cele de bază sunt:

- partidele politice (o astfel de practică în cea mai mare parte este caracteristică țărilor vest-europene, unde pretendentul la intrarea în elită trebuie să treacă toate etapele ierarhiei din partid. Astfel și-au făcut cariera M.Thatcher, F.Mitterrand, H.Kohl și acei politicieni, care astăzi i-au înlocuit la funcțiile-cheie de stat);

- aparatul birocratic (cea mai considerabilă parte a funcționarilor se urmărește în elita tuturor țărilor dezvoltate, de asemenea, în astfel de țări foarte dezvoltate ca Japonia, Suedia);

- biserica și organizațiile religioase (țările islamice, țările cu o influență puternică a catolicismului);

- sindicatele (liderii sindicatelor au un rol simțitor în elita politică din SUA, Europa);

- instituțiile economice, domeniile de afaceri (calea dată este mai tipică pentru SUA, Japonia);

- armata (America Latină, Israel);

- sistemul de învățământ joacă un rol esențial în toate țările.

După destrămarea URSS majoritatea țărilor au trecut prin perioada formării unei noi elite post-sovietice. Cea mai mare dificultate, de care s-au ciocnit țările este contradictorialitate internă, care rezidă în faptul că pe de o parte, trăsăturile noii elite tindeau spre trăsăturile elitelor democratice, iar pe de altă parte, moștenirea sovietică era ca pe vremuri un pivot de structură internă.

Într-o situație analogică s-a pomenit și Republica Moldova. Formarea elitei politice aici a avut loc conform aceleiași scheme, ca la marea majoritate a fostelor țări sovietice, dar, desigur, luând în considerare specificul regional. Nu putem să trecem cu vederea și faptul că pe măsura atenuării instituțiilor centrale ale puterii în Uniunea Sovietică și RSS Moldovenească, se observa tendința puterii centrifugale, a cărei putere motrice a devenit nomenclatura de partid și de stat, întocmit în cadrul „încetării cadrelor indigene” ale aparatului de stat. Posibilitatea transformării puterii politice, controlată de centrul unional, pe scară largă, puterea politică și economică, care nu răspundea în fața nimănui, a devenit motivul determinat de nomenclatura națională de partid la adoptarea deciziilor cu privire la mișcarea pentru independență.

În studiile sale politice, V.Juc observă că, în ciuda suveranității declarate din 23 iunie 1990, Republica Moldova nu a fost un stat independent, care a împiedicat în multe privințe activitatea autorităților politice. Vorbind de suveranitate, autorul subliniază acest lucru: «Suveranitatea se realizează atât în plan intern, cât și extern, iar dacă statul nu este independent, în interior pot fi prezente instituții ce exercită puterea, însă acestea, potrivit opiniei lui Ja.Karpinski, sînt mandate și autorizate din exterior, ele supunîndu-se limitelor și domeniilor permise din afară» [4, p.8].

Lupta pentru suveranitate a devenit scopul principal la acea perioadă de timp. Destul de ciudat e faptul că ea a fost realizată de „o alianță incompatibilă”, care consta din intelectualitatea umanitară, proletariat și nomenclatură. Intelectualitatea a asigurat lozinci și componentul ideologic; satul, unde s-au păstrat tradițiile naționale, – masivitatea; iar nomenclatura, care a creat condițiile necesare pentru activitatea organizațiilor naționaliste, a profitat de fructele luptei lor” [8, p.20].

Suveranitatea a fost, în esență, o dificultate pentru stat în acel moment, deoarece nu putea să implementeze pe deplin cele trei sarcini principale: a) delimitarea de Uniunea Sovietică și stabilirea relațiilor bilateral pe orizontală, solicitîndu-se insistent de a înceta starea ilegală de ocupație și retragerea neîntîrziată a forțelor armate sovietice de pe teritoriul național al Republicii Moldova, considerîndu se că numai prin respectarea acestor condiții este posibilă edificarea statului suveran, independent și indivizibil; b) obținerea recunoașterii internaționale și stabilirea relațiilor diplomatice în baza normelor de drept internațional și practicilor existente în materie mai ales cu țările europene, dar și cu alte state din lume, aceste acțiuni fi îndrumate de identificarea unor domenii de interes comun; c) admiterea în calitate de membru cu drepturi depline în structurile internaționale și participarea la procesele de cooperare prin organizații și instituții internaționale, făcînd uz pe larg de mecanismele diplomației multilaterale, în calitate de priorități strategice au fost declarate Organizația Națiunilor Unite cu agențiile sale specializate și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Euro-

pa, inclusive aderarea la Actul Final de la Helsinki din 1 august 1975 și la Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 21 noiembrie 1990 [4, p.9].

În Republica Moldova toate componentele „alianței” au fost pe deplin prezente: conducerea de vârf a RSS Moldovenești era executată de „originarii” din elementele sovietice superioare ale nomenclaturii de partid și de stat, situație care s-a menținut pe o perioadă de timp îndelungată. „Intelectualitate creativă”, inclusiv oamenii de artă „emerți” și „ai poporului”, (se indică, de exemplu, numărul scriitorilor în Uniunea Scriitorilor din Moldova începând cu perioada de după război și la sfârșitul anilor 1980 ai secolului trecut care a crescut de 10 ori [12, p.10] a format concepția ideologică a independenței moldovenești. În sfârșit, acel fapt, că primul președinte al Moldovei independente a devenit M.Snegur – fostul secretar al CC al PC al RSSM în problemele agriculturii, – a facilitat considerabil includerea populației rurale la desfășurarea acțiunilor în masă. Clasa politică locală, la timp orientându-se în situație, efectua comunicarea externă atât cu alte republici ale URSS desființată, precum și cu alte state interesate și cu organizații internaționale.

Reieșind din cele expuse mai sus, se poate spune, că elita politică a Republicii Moldova independente s-a format la fel ca și elita politică a unei serii de state post-sovietice. Principala caracteristică unificatoare a devenit transformarea nomenclaturii sovietice de partid, de stat cu recrutarea unui șir de grupuri social-active. Schimbările în structura elitei politice s-a desemnat considerabil „în ultimii ani, mai ales după evenimentele din 2009 [3, p.107], atunci când Partidul Comunist din Moldova, care a condus timp de opt ani, în frunte cu V.Voronin și-a pierdut puterea.

Analizând transformarea dată, putem determina, în primul rând, un șir de cauze condițional-istorice, economice, politice și, în al doilea rând, particularitățile parcursului său, care a devenit bază pentru geneza ulterioară a elitei politice a Republicii Moldova, actuală până în ziua de azi:

- elita politică din nou formată a Moldovei a încercat la prima etapă a funcționării sale să mențină un anumit „consens moderat”, care se exprima în conservarea anumitor particularități ale fostului sistem, inclusiv controlul de stat asupra economiei, modelul centralizat al conducerii de stat și altele [5, p.7].

- Inițial elita politică din Republica Moldova reprezenta prin sine un grup unit (la etapa proclamării independenței). Dar, practic imediat după destrămarea Uniunii Sovietice în Republica Moldova au început procesele de fragmentare a elitei, iar premisa de bază a disociației nu sunt contradicțiile ideologice sau atitudinile politice, dar lupta permanentă pentru putere, care aduce la un detriment față de „eforturile cu privire la dezvoltarea statului conform principiilor și valorilor democratice”[9, p.101]. Fragmentarea dată a fost în mare parte condiționată de factorii subiectivi, printre care un loc prioritar ocupă relațiile interpersonale dintre conducătorii ale unor și altor grupuri de elită. Aceasta se confirmă și

prin faptul că cele mai acute contradicții apar între puterile politice, care aderă la abordări politice externe și interne similare (Partidul Democrat și Partidul Liberal Democrat; Partidul Comunist și Partidul Socialiștilor ș.a.).

- A treia particularitate este caracteristică practic pentru elitele tuturor statelor moderne și se exprimă printr-o dependență profundă față de factorii externi. Totodată acești factori în ce privește clasa politică a Republicii Moldova au câteva dimensiuni și componente.

În această ordine de idei putem evidenția factori incluși cronologici și logici. Primul factor extern, luând în considerare o astfel de variabilă în cercetare ca timpul, putem numi influența elitei politice române, care a fost luată drept model și care a susținut aspirațiile centrifuge ale elitei politice moldovenești la sfârșitul anilor 1980 - începutul anilor 1990 ai secolului trecut. În calitate de instrumentar din partea influenței externe putem numi și acordarea burselor de studii în universitățile din România pentru absolvenții moldoveni, participarea activă în mass-media, acordarea cetățeniei române, îndeosebi persoanelor, care ocupă funcții de stat.

Al doilea factor este acea circumstanță, când factorul extern nu numai influențează din exterior, dar devine un participant nemijlocit în formarea elitei politice. Aici, în calitate de exemplu, putem aduce evenimentele din anul 2013. Anul 2013 se caracterizează printr-o criză guvernamentală acută, care a dus la demisia guvernului condus de V.Filat, în acest moment Uniunea Europeană prin reprezentanții săi a luat parte activă la crearea unei noi coaliții autoritare prin intermediul „reformatării” fostei alianțe „Pentru Integrarea Europeană”. Influența fără precedent a Uniunii Europene la consolidarea elitei politice în Republica Moldova o putem afirma și prin faptul acordării cetățenilor Republicii Moldova a șederii de scurtă durată fără vize în țările Europei, de asemenea decizia cu privire la semnarea Acordului de asociere cu Uniunea Europeană nemijlocit înainte de alegeri, inclusiv a normele cu privire la Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător.

Factorul extern are o influență considerabilă asupra formării identității în Republica Moldova. Putem vorbi despre o situație paradoxală: dintr-o parte, elita politică moldovenească este unitară în general în privința vectorului de dezvoltare a republicii, considerând o prioritate integrarea europeană. Despre aceasta mărturisește acel fapt că activitatea dinamică cu privire la integrarea europeană a avut un impuls considerabil în timpul președinției lui V.Voronin și aflarea la putere a Partidului Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM), care în prezent este pentru vectorul eurasiatic de dezvoltare. Anume acțiunile PCRM și acordurile semnate dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană au permis elitei politice moldovenești să pună bazele vectorului european constant de dezvoltare print-un șir de instrumente de integrare („Parteneriatul Estic”, „Politica

Europeană de Vecinătate” ș.a.), care la rândul lor permit asigurarea „transferului valorilor europene în societate. [moldovenească.– n.a.]” [6, p.82].

Din altă parte, diferențele dintre elită, care se manifestă în lupta pentru putere, dar nu în concurența de idei, duc la estomparea identității ca popor moldovenesc, la fel ca și a stătalității moldovenești.

La cele expuse mai sus, putem spune că elita politică a Republicii Moldova poate fi caracterizată ca consensuală cu privire la problemele de politică internă, neluând în considerare, desigur opoziția. Dar să vorbim despre o astfel de stare a societății civile este practic imposibil, nu în ultimul rând din cauza acțiunilor elitei față de societate.

În sursele mass-media poate fi întâlnită opinia cu privire la recunoașterea divizării dintre grupurile sociale referitor la problema alegerii vectorului de dezvoltare. În același timp, se constată că pentru integrarea europeană sunt acei oameni care „au simțit necesitatea de a dobândi din nou tradițiile sale, limba, religia... de a dobândi astfel de valori democratice precum libertatea de exprimare, alegere, de a gândi și de a se deplasa ... Cei care fac parte din această categorie majoritatea sunt locuitorii băștinași, care au rădăcini istorice puternice pe acest teritoriu”. Alegerea în favoarea Estului și-au făcut-o „rușii, ucrainenii, bulgarii, de asemenea și găgăuzii din Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia – minoritatea, care vorbește predominant în limba rusă” [1, p.9].

Chiar dacă luăm în considerare că caracteristica citată s-a referit la fragmentarea socială a societății moldovenești în perioada obținerii independenței Republicii Moldova, mențiunea autonomiei găgăuze, instituită peste câțiva ani după proclamarea independenței și alegerea în calitate de repere a integrării europene permit să extindem ferm astfel de cugetări în privința situației contemporane. Astfel, în știința moldovenească se formează opinia că alegerea majorității, în primul rând, a populației băștinașe, este Vestul, alegerea minorității este Estul.

- Nu putem să nu menționăm și despre conflictul cu Transnistria, care a influențat formarea elitei politice moldovenești, deși nu o putem numi considerabilă. Dar, cu toate acestea putem evidenția un șir de aspecte cu caracter direct sau indirect. În special, tematica reglementării îndeplinește un rol de integrare pentru elita politică moldovenească. La etapa actuală practic toate puterile principale din Republica Moldova sunt unitare în abordările sale față de problema conflictului Transnistrean, văzând în calitate de temelieun model unitar de reglementare. De asemenea, în anul 2005 legea cu privire la statutul "raioanelor din Stânga Nistrului (Transnistria)[11] a fost adoptată unanim de către parlamentarii moldoveni, ceea ce confirmă existența unui consens al elitei moldovenești în ce privește Transnistria, cu atât mai mult, după schimbarea puterii în 2009, nicio o putere politică dintre cele care sunt lidere în republică nu au declarat despre intenția de a revedea abordarea unitară.

În concluzie, putem spune că elita politică a Republicii Moldova este consolidată și consensuală fără nicio îndoială, posedă un șir de caracteristici, specifice elitei politice ca categorie politică, care și determină funcționalitatea sa structurală și interrelația cu alte organe ale puterii de stat.

Elitologul moldovean P.Varzari citează trei declarații despre puterea elitei:

- de gradul de integrare structurală a elitelor puterii și de extinderea consensului valoric între diferite facțiuni ale elitei politice guvernante;

- doua aserțiune vizează constituirea și afirmarea elitei politice în câmpul politic autohton, care a traversat câteva probe semnificative însoțite de un șir de crize politice (de guvernare), constituționale (de nealegere a șefului statului) și economico-financiare cu efect dezolant asupra electoratului, dar, totodată, și formarea unor aranjamente politice între actorii politici implicați în actul guvernării;

- a treia specificare se referă la faptul că democratizarea societății și modernizarea politică a statului Republica Moldova în contextual extinderii procesului integraționist european rămîne și în continuare o prioritate strategică a puterii elitiste, iar în cazul nostru – a coaliției politice actuale de guvernare democratică [7, p.51].

La fel este important să menționăm că recrutarea, reformarea clasei politice depinde de dinamica procesului politic în stat. Alături de schimbările care au loc, elita politică, rezolvând scopurile sale specifice și sarcinile, reflectă în activitatea sa cu privire la conducerea societății, interesele naționale ale țării sale.

Republica Moldova, fiindun stat post-sovietic, se confruntă cu problem în diferite domenii ale dezvoltării sale până în prezent. Procesul de recrutare a elitei politice nu constituie o excepție. Prin urmare, este necesară se absoarbă experiența țărilor dezvoltate, de exemplu, pentru a testa oamenii în poziții de conducere cu o anumită frecvență, pentru a eradica sindromul "nepotismului" și puțețifolosi și un fel de "consiliu de bătrâni", care include figure politice cunoscute, cu experiență și reputației mpecabilă.

Bibliografie

1. Boian V. Republic of Moldova's security context: Challenges and future perspectives. // Rytovuori Apunen H. (Ed.) Security and development in a complex policy environment: Perspectives from Moldova, Armenia, Tajikistan and Kazakhstan. - Yerevan. 2012.
2. Bottomore T.B. Elites and Society. - New York, 1964.
3. Gorban A. Profilul social al elitei politice din Republica Moldova. // Procese de stratificare sociala în Republica Moldova: particularități și tendințe. – Chișinău: S. n., 2012.

4. Juc V., Ceban L. Afirmarea internațională a statului Republica Moldova: aspecte legislativ-normative și diplomatice. // Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. 2015. Nr.2(168) p.7-19.
5. Moldova's road to independence and strive for territorial integrity. // Quo Vadis, Moldova? / European Integration Studies Center (Lithuania), Institute for Development and Social Initiatives "Viitorul" (Moldova). - Lviv: Multi-M, 2007.
6. Rusu R. Dimensiunea axiologică a integrării europene a Republicii Moldova. // Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2013. №1 (161). pp.82-90.
7. Varzari P. Puterea elitista și modernizarea politică a Republicii Moldova: repere conceptual și de conținut. // Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. 2015. Nr.1(167) p.41-52.
8. Ачкасов В. А. "Изобретение традиции": роль интеллектуальных элит в "идеологическом производстве" этнополитических конфликтов на постсоветском пространстве. // Власть в России: элиты и институты. Материалы седьмого Всероссийского семинара "Социологические проблемы институтов власти в условиях российской трансформации" / под ред. А.В. Дуки. – Санкт-Петербург: Интерсоцис. 2009. с.9-22.
9. Бырлэдяну В., Коадэ Л. Идентичность политических элит в определении внешней политики Республики Молдова (1997–2007). // Республика Молдова в контексте воображаемых и действительных границ (Паттерны пограничной идентичности). - Вильнюс: ЕГУ. 2010.
10. Вышеславцев Б.П. Кризис индустриальной культуры. Марксизм, неосоциализм, неолиберализм. - Нью-Йорк: Изд-во им. Чехова. 1953. 459 с.
11. Закон Республики Молдова от 22 июля 2005 г. №173-XVI "Об основных положениях особого правового статуса населённых пунктов левобережья Днестра (Приднестровья).
12. Кодряну Г. Днестровский разлом. Приднестровский кризис и рождение ПМР: роль и место спецслужб. - Тирасполь: Типар, 2002. 210 с.
13. Поппер К.Р. Открытое общество и его враги. Т.1. - Москва, 1992.
14. Сорокин П.А. Социальная и культурная мобильность. - Москва: Политиздат, 1992. с.297-424.

15.11.2018